

Brieven in de les Nederlands

CREATIEF OMGAAN MET TAAL

In de nieuwe eindtermen Nederlands voor de tweede graad is er, net als in de eerste graad, aandacht voor creatief uitdrukken. De leerlingen leren om creatief met taal om te gaan. De formulering 'uitdrukken' is ruim, wat de leerkracht veel mogelijkheden biedt. In dit artikel kiezen we echter voor een heel specifieke invulling, namelijk brieven schrijven. We stellen een eenvoudig lesidee voor dat zowel haalbaar is in de eerste als in de tweede graad en staan daarna stil bij de leer- en schrijfkansen die er zijn wanneer je in de les Nederlands de leerlingen brieven laat schrijven. Aanvullend geven we in een aantal kaderteksten nog een aantal korte suggesties en ideeën die aansluiten bij het thema.

Peter Van Damme en Gino Bombeke

EEN EENVOUDIG LESIDEE

Laat de leerlingen luisteren naar het nummer *Ruimtevaarder* van Kommil Foo. Sta kort stil bij de inhoud van de tekst. Wie zegt wat tegen wie? Wat is de basisboodschap? Wat is de onderliggende boodschap? Kies zelf hoe ver je gaat in deze bespreking. Op een bepaald moment vraag je wat voor een teksttype dit liedje ook is of kan zijn. En inderdaad, dit liedje is eigenlijk een brief dat het jongetje schrijft aan zijn meester. Je kan eventueel stilstaan bij hoe Kommil Foo subtiel enkele liedkenmerken in de brief heeft gestopt zoals het subtiel rijm, de strofenbouw en de herhalingen. Je kan zelfs een briefversie tonen of laten maken. Op Fons+ vind je zowel de liedtekst als de briefversie.

Vertel de leerlingen dat zij ook een soortgelijke brief gaan schrijven. In de basisversie van deze opdracht blijf je dicht bij de situatie uit *Ruimtevaarder*: de schrijver is de leerling die schrijft naar een leerkracht naar keuze. Die schrijver komt niet meer naar school en vertelt waarom. Bekijk nog eens het voorbeeld en laat zien hoe het jongetje in *Ruimtevaarder* niet meteen vertelt waarom en waarheen hij vertrekt: de lezer moet eerst nog even in spanning blijven. Moe- dig leerlingen aan om die spanning ook in hun brief te creëren. Bespreek verder hoe en van wie het jongetje afscheid neemt. Is het jongetje helemaal eerlijk over de reden van zijn afscheid? Vlucht hij misschien voor de leerkracht die hem domkop noemt of wil hij gewoon weg met zijn liefje, Linda?

Stimuleer de leerlingen om ook in hun brief wat vragen onbeantwoord te laten. Hoe eindigt de brief? Wat volgt na de 'Oh'? Is dit eigenlijk een post scriptum? Bespreek eventueel hoe een PS ontstaan is en waarom dat eigenlijk enkel in een brief kan. Bevraag hoe belangrijk de boodschap in een PS is en wat het effect op de lezer is.

Het vervolg van de opdracht (schrijven in stappen? peerfeedback? ...) en de evaluatie ervan pak je aan op een manier die je zelf kiest. Wil je wat inspiratie en wetenschappelijke inzichten over goed schrijfonderwijs, dan vind je die bijvoorbeeld in *Fons 12*. Voor we de mogelijkheden van deze schrijfo opdracht verder uitdiepen, staan we even stil bij wat er nu zo typisch is aan een brief.

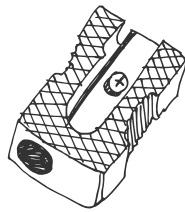
Over de auteur

PETER VAN DAMME

gaf 29 jaar les in het secundair onderwijs. Momenteel is hij vakbegeleider Nederlands bij Katholiek Onderwijs Vlaanderen en lector in de Educatieve Master Nederlands van de KU Leuven.

GINO BOMBEKE

gaf 14 jaar les in het secundair onderwijs. Momenteel is hij vakbegeleider Nederlands voor Katholiek Onderwijs Vlaanderen en lector aan de Educatieve Master Nederlands van de KU Leuven.



Brieven in muziek

Ruimtevaarder van Kommil Foo is voor veel Vlamingen en Nederlanders een bekende song. Ook in andere talen zijn er heel wat liedteksten te vinden die de vorm hebben van een brief. Denk maar aan Engelse voorbeelden als *Stan* van Eminem, *Unsent* van Alanis Morissette, *Dear Mr. President* van Pink en *Emotionless* van Good Charlotte, of aan de Franse voorbeelden *Correspondance* van Louis Chedid en *Entre les lignes* van Eskelina.

Je kunt ervoor kiezen om leerlingen ook voorbeelden uit andere talen te geven of hen te laten zoeken naar songteksten in het Engels of het Frans. Zo kan deze opdracht ook een mooie plaats krijgen in de basisoptie Moderne Talen.

VINGER- OEFENINGEN

Brieven zijn weliswaar een oud maar tegelijk een erg bekend teksttype, zelfs voor leerlingen (en leerkrachten) die het zelf maar weinig gebruiken. In het interessante boekje *Vingeroefeningen*, dat ideeën van schrijvers bundelt voor creatief schrijven in de les, staat schrijver Jan Simoen stil bij een aantal interessante kenmerken die brieven hebben. Brieven zijn *omslachtig*: je schrijft ze met de hand, je begint geregeld opnieuw en je krijgt nog wat bedenktijd wanneer je met

je brief naar een postbus stapt. Zal je de brief zo op de bus doen, of toch maar niet? Brieven creëren ook *afstand* omdat je een tijd moet wachten voor de lezer de brief leest – je ziet geen blauwe vinkjes – én voor die antwoordt. Brieven zijn *fysiek*: je kan ze vastpakken, en de keuze van het papier, de pen, de gebruikte kleuren, de omslag hebben invloed op de schrijver en de lezer. Al deze aspecten maken deel uit van de boodschap. Brieven zijn ten slotte ook heel *privé*. Een brief die voor iemand anders bestemd is, lees je niet. Als je het toch doet, is dat minstens onbeleefd, maar zeker spannend.

VARIATIES OP DE BASISVERSIE

De brief uit de ruimtevaarderopdracht in de basisversie heeft een duidelijke communicatieve situatie: de zender en de ontvanger zijn heel duidelijk. De leerling kiest die immers zelf en koppelt een bepaalde boodschap al aan een bepaalde ontvanger, namelijk de geadresseerde leerkracht. Er zijn heel veel variaties op deze basisversie mogelijk. We suggereren er een aantal: de zender kan een jongere of oudere versie van de leerling zijn, je kan de leerling een geadresseerde toewijzen en/of een bepaald soort brief. Als uitdaging kan je de leerlingen elkaar briefopdrachten laten geven met veel variaties. Bijvoorbeeld: laat je 10-jarige zelf een brief schrijven aan haar juf, om te melden dat je naar Zweden vertrekt, op de vlucht voor het op hol geslagen klimaat. Nog een stap verder is dat de afzender niet meer samenvalt met de schrijvende leerling. Hiervoor is nog meer inlevingsvermogen nodig. Als extra uitdaging kan je steeds verder weggaan van het ruimtevaardervoorbeeld en de leerlingen heel andere brieven laten schrijven. We hopen dat er al tijdens het lezen van dit artikel heel wat ideeën vorm krijgen in je hoofd!

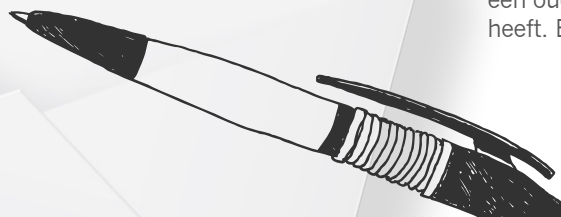
Brieven in films

Ook in films en tv-reeksen komen vaak brieven voor. Soms is dit voor regisseurs een handig middel om heel wat achtergrondinformatie te geven op een budgetvriendelijke manier. Bij verhalen in de genres romantiek en drama worden brieven heel vaak gebruikt om een boodschap van een afwezige geliefde over te brengen. Bekende voorbeelden hiervan vind je in *Pride & Prejudice*, *The Notebook*, *The Fault in Our Stars*, *The Lake House* en *PS I Love You*.

Je kunt leerlingen deze brieven als aanvullend voorbeeld geven. Het is ook boeiend om met hen te bekijken hoe filmmakers de brieven in beeld brengen. De inhoud van de brief krijgt immers extra kracht door de voice-over van de afwezige, de achtergrondmuziek, de locatie waar de brief gelezen wordt en de gelaatsuitdrukkingen van de lezer.

STIJL

Via het schrijven van brieven kan je op een eenvoudige manier stilstaan bij de schrijfstijl, iets wat in andere schrijfopdrachten vaak moeilijk loopt. Deze aandacht voor stijl geeft de les meteen een extra dimensie, namelijk een expliciete aandacht voor het taalgebruik. Een jonge briefschrijver heeft een andere schrijfstijl – een ander register – dan bijvoorbeeld een oudere schrijver die gestudeerd heeft. Een bepaalde ontvanger roept



misschien een schrijfstijl op. Een brief naar de koning heeft een andere stijl dan een brief aan je boezemvriend. Je kan ingaan op wat de stijl bepaalt: woordgebruik, zinsconstructies, aansprekingen, formuleringen, humor, beeldspraak, ... Ook de briefsoort – afscheidsbrief, liefdesbrief, verzoenende brief, verontschuldigende brief – roept een bepaalde stijl op. De aandacht voor stijl komt bij de briefopdracht als het ware vanzelf. Moeilijkere vormen van humor, zoals ironie, kan je ook aan bod laten komen in de briefopdrachten.

CREATIEF UITDRUKKEN

We begonnen dit artikel met de verwijzing naar creatief 'uitdrukken', zoals het in de eindtermen geformuleerd staat. De briefopdracht die in de eerste plaats een schrijfoopdracht is, biedt ook nog andere kansen: (jongere) leerlingen kunnen hun handgeschreven brief op een bijzondere manier vormgeven door de papierkeuze, de kleur van de inkt, of via een verrassende envelop. We denken dat het ook interessant kan zijn om leerlingen hun zelfgeschreven brief expressief te laten voorlezen. Misschien heb je leerlingen die wel zo creatief zijn dat van hun brief een lied maken. En zo zijn we terug bij het begin, het tedere *Ruimtevaarder* van Kommil Foo.

POST SCRIPTUM

We hopen dat dit artikel je dankzij een eenvoudig lesidee en een aantal tips en ideeën heeft overtuigd om met brieven aan de slag te gaan in de les Nederlands. Schrijf gerust naar *Fons* (redactie@tijdschriftfons.be) en vertel hoe jij met brieven aan de slag bent gegaan.

Zorg voor interactie

Laat leerlingen hun teksten ophangen en vraag hun om met verschillende post-its te reageren op de brieven van klasgenoten. Op groene post-its schrijven ze complimenten en noteren ze kernachtig wat ze sterk vonden, gele post-its zijn bedoeld voor tips of dingen die leerlingen opvielen (te veel herhaling, geen hoofdletters) en roze post-its geven concrete suggesties: zinnen of stukjes tekst die medeleerlingen herschrijven.

Daag leerlingen uit om alle kleuren te gebruiken, bijvoorbeeld door hen van elke kleur een bepaald aantal post-its te geven. Je kunt er ook voor kiezen om bij een beperkt aantal brieven van elke kleur één post-it te laten kleven.

Sorrybox

De website sorrybox.be biedt een knappe differentiatiekans voor anderstalige leerlingen of leerlingen die moeite hebben om zelf een brief te schrijven. Aan de hand van gerichte vragen bouwen ze een brief. Sterk is dat de emoties en omschrijvingen visueel ondersteund worden. Je kunt leerlingen deze site laten gebruiken om een eerste versie van een brief op te stellen. Laat hen hiervoor op de openingspagina kiezen voor *Ik wil iets goed maken* en laat hen dan individueel of in kleine groep de volgende stappen zetten. De resultaten kunnen leerlingen vervolgens in kleine groepen, onder begeleiding van de leerkracht of aan de hand van een goed voorbeeld, verder uitbouwen.

In de **Middenschool Heilig Hart in Hamme** schrijven de leerlingen in het tweede jaar een brief naar hun 19-jarige zelf. Ze vertellen over wie ze nu zijn en wie ze binnen vijf jaar zullen zijn. De leerlingen formuleren antwoorden op de volgende vragen:

- Wie ben je nu? Wat houdt je bezig?
- Wie zal jij binnen vijf jaar zijn volgens jou?
- Waar zal je staan in het leven?
- Wat zal je studeren en waar zal je wonen?
- Welke dromen die je nu hebt, zal je al bereikt hebben en wat zullen je plannen nog zijn volgens jou?

De leerkracht bewaart de originele brief vijf jaar lang en stuurt hem daarna op naar de leerling. Elk jaar reageren de leerlingen heel enthousiast op deze schrijfoopdracht.

Dank aan leerkracht Sandra De Clippeleir voor het delen van deze knappe opdracht.